

УДК 341.461:061.1

Калініна О. М., м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ, НАПРЯМИ ТА ПРОЦЕС РЕФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В даній статті розглядається процес реформування права компаній Європейського Союзу з метою створення кращих загальних умов для функціонування компаній на всій території ЄС. Йдеться про вдосконалення та модернізацію корпоративного права Європейського Союзу, аналізуються причини, передумови та напрямки реформування.

Постановка проблеми. Сьогодні в Європейському Союзі та його країнах-членах відбувається процес фундаментального реформування корпоративного права, що триває вже протягом останніх десяти років. Сучасне корпоративне право ЄС не відповідає змінам, що відбулися у європейському правовому та економічному просторі за останні десятиріччя, а тому потребує глобального реформування.

На сьогоднішній день проаналізовано передумови, причини й вектори подальшої реформи. Обґрунтовується необхідність її проведення, проте майже не проводиться порівняльно-правовий аналіз законодавства на початку реформ з сучасним його станом за окремими інститутами права: створення й державна реєстрація товариств, розкриття ними інформації, капітал, корпоративне управління, діяльність та звітність компаній. Однак галузь корпоративного права, зважаючи на свою специфіку, поки що продовжує залишатися такою, де всі процеси реформування відбуваються дуже повільно.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз процесу реформування корпоративного законодавства Європейського Союзу проводиться в наукових роботах закордонних авторів: Ж. Дине, М. Блехер, Л. Серіоні, А. Джонсон та інші. Серед наукових розробок українських і російських вчених слід виділити дослідження В.І. Муравйова, О.Р. Кібенко, І.А. Березовської, О.О. Дубовицької. Проте варто зазначити, що недостатньо уваги приділено сучасному стану корпоративного законодавства в межах Європейського Союзу та формуванню подальших напрямків для вдосконалення права компаній ЄС.

Мета статті полягає в аналізі глобальної реформи корпоративного права Європейського Союзу, основних напрямків її реалізації та формулюванні наукових рекомендацій щодо напрямків подальшого вдосконалення права компаній в ЄС.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день компанії є ключовими суб'єктами на внутрішньому ринку. Корпоративне право спрямоване на підвищення їх операційної ефективності через спрощене правове середовище з мінімальними правовими тягарями. Проте, процес змін в правовому полі корпоративних відносин в ЄС відбувається доволі повільно. Більшість директив з корпоративного права Європейського Союзу, що були актуальними у період їх розробки та прийняття, поступово перетворилися на гальма для розвитку корпоративних відносин всередині Союзу, а процедура внесення змін у такі директиви є, здебільшого, складною та тривалою.

Починаючи з 60-х років XX сторіччя корпоративне право ЄС розвивалось у напрямку гармонізації національного корпоративного права країн-членів. Гармонізація здійснювалась переважно шляхом прийняття директив, які потребували впровадження у національне законодавство. Такий механізм формування корпоративного права приводить до його негнучкості. Тривалий у часі процес прийняття директив та їх впровадження у національне законодавство приводить до того, що, коли відповідні положення корпоративного права вступають у дію, вони вже є застарілими, і їх потрібно змінювати. Такий механізм правотворчості є вкрай непридатним для корпоративного права, яке має мобільно і адекватно реагувати на потреби сучасного бізнесу. Як наслідок, регулювання за допомогою директив приводить до неконкурентноздатності корпоративного права країн ЄС на світовому ринку, у порівнянні з корпоративним правом інших країн, яке розвивається автономно і може змінюватись досить швидко [1, с. 34-40].

Сьогодні процеси гармонізації мають бути спрямовані передусім на усунення перешкод для розвитку транснаціонального бізнесу, забезпечення процесу вільного руху осіб та капіталів у рамках ЄС. Корпоративне право також повинно враховувати появу нових інформаційних та комунікаційних можливостей, які можуть бути широко застосовані учасниками корпоративних відносин за умови створення належної правової бази [2, с. 41].

Створення корпоративного права ЄС спрямоване на формування ефективного та конкурентноспроможного європейського бізнесу, а, отже, адаптація та пристосування законодавства до сучасних економічних реалій внутрішнього ринку є нагальною необхідністю для законодавців Європейського Союзу.

Для вдосконалення корпоративного законодавства ЄС була створена Група експертів високого рівня з корпоративного права Євросоюзу яка у 2002 році поставила перед Комісією ЄС завдання щодо глобальної реформи корпоративного законодавства Союзу та обґрунтувала

її необхідність у Кінцевому звіті щодо стану корпоративного права Європейського Союзу [21].

У відповідь на звіт групи експертів Комісія Європейського Союзу прийняла у 2003 році План дій з корпоративного права та корпоративного регулювання, що мав втілюватися в три періоди відповідно до першочерговості запланованих змін: короткостроковий (2003-2005), середньостроковий (2006-2008) і довгостроковий (2009 року).

План дій на основі набору законодавчих і не законодавчих пропозицій, поставив перед законодавцями Європейського Союзу наступні завдання:

1. реформування механізмів створення корпоративного права ЄС – використання більш гнучких та мобільних форм нормотворчості;
2. створення корпоративного права ЄС, спрямованого на формування ефективного та конкурентноспроможного європейського бізнесу;
3. чітке розмежування типів компаній та відповідна диференціація правового регулювання;
4. послаблення багатьох правил та вимог корпоративного законодавства, підвищення диспозитивності його норм;
5. використання механізму розкриття інформації як засобу регулювання корпоративних відносин (замість встановлення численних обмежень та заборон на здійснення певних дій);
6. створення відповідної правової бази для використання нових інформаційних та комунікаційних технологій учасниками корпоративних відносин [3].

Експерти зазначили, що на протязі останніх десятиріч процеси гармонізації корпоративного права ЄС розвивались у напрямку забезпечення ефективної системи захисту прав і інтересів акціонерів, інших інвесторів та кредиторів компаній у державах – учасниках ЄС. Але при цьому фактично перестала забезпечуватися основна функція корпоративного права. Тоді як корпоративне право повинно, перш за усе, стимулювати розвиток ефективного та конкурентоздатного бізнесу у рамках Європейського Союзу. Захист інтересів акціонерів та кредиторів компанії не повинен бути самоціллю при розробці нових інструментів гармонізації корпоративного права у країнах-членах ЄС. Це не означає перехід до позиції ігнорування інтересів осіб, які мають справу з компанією, але при здійсненні захисту їх інтересів слід завжди пам'ятати про інтереси компанії і знаходити необхідну рівновагу між цими двома важелями [4].

На думку експертів, подальшою тенденцією розвитку корпоративного права ЄС мала стати не стільки гармонізація національного права

держав учасниць, скільки усування перешкод для трансграничного бізнесу в Європі, зокрема забезпечення можливості створення наднаціональних структур корпоративного типу, таких як Європейська публічна компанія, Європейська приватна компанія, Європейський кооператив та інші. При цьому ЄС мав забезпечити максимально широкий вибір організаційно-правових форм ведення бізнесу (національних та наднаціональних). Крім того, компанії повинні мати змогу змінювати своє місцезнаходження з однієї країни ЄС на іншу без перереєстрації, більш ефективним має бути процес здійснення транскордонних реорганізацій та поглинань компаній [3].

Група експертів високого рівня та Європейська Комісія в документах, присвячених реформуванню права компаній, пропонують більш широко використовувати інші інструменти створення корпоративного права ЄС, такі як регламенти, стандарти найкращої корпоративної практики, модельне законодавство, модельні форми документів (статуту компаній, доручення акціонерів). Також зазначається, що директиви не мають містити деталізовані правові норми. Регулювання за допомогою директив повинно носити переважно рамочний характер, закріплюючи базові принципи та стандарти регулювання корпоративних відносин (залишаючи їх деталізацію у компетенції національної влади).

Аналізуючи сучасні документи та акти Союзу, присвячені вдосконаленню корпоративного права, варто відмітити Конференцію «Європейське право компаній: шлях вперед», що відбулася у Брюсселі 16-17 травня 2011 року [5]. У конференції взяли участь практики та теоретики з різних галузей, щоб обговорити ключові питання законодавства про компанії, з метою інвентаризації стану справ і вироблення можливих кроків на майбутнє.

Доцільність проведення Конференції обумовлюється тим, що востаннє глобальний огляд права компаній відбувся відносно давно – аж у 2002-2003 роках. Тому доцільно на початку другого десятиліття 21-го століття оцінити і переглянути стан урегульованості корпоративних відносин та запропонувати нові ідеї, зміни і дії для його покращення. Окрім того, фінансова криза останніх років підкреслила, наскільки важливо для бізнесу функціонувати у гнучкому середовищі, що здатне адаптуватися до нових обставин і бути відкритим для інноваційних фінансових, організаційних і промислових ідей. Гнучкі правові рамки самі по собі можуть сприяти адаптації та організаційним змінам і, таким чином, є важливим фактором для підтримки конкурентоспроможності європейського бізнесу.

Досягнення балансу між потребою у правилах, що перешкоджають надмірному ризику, і метою збереження гнучких правових рамок –

нелегке завдання для правотворців ЄС. Потрібно віднайти зважений підхід у відповіді на питання, які правила могли б працювати краще, і на якому рівні - ЄС або національному рівні - такі правила мають бути прийняті. У зв'язку з цим, відправною точкою мають стати принципи субсидіарності та пропорційності, закріплені у Статті 5 Договору про Європейський Союз [6].

На конференції обговорювалися сучасні тенденції та події, що мають значення для корпоративного права Союзу, а також пропозиції, які, на думку Комісії, можуть бути корисними. Зокрема, в рамках реформування корпоративного права пропонується вдосконалити законодавство, що регулює транскордонну активність компаній, прозорість діяльності компаній, питання участі працівників в діяльності компаній тощо [7].

20 лютого 2012 року у Брюсселі Європейська Комісія запровадила поглиблену консультацію з питань про майбутнє корпоративного права Європейського Союзу. Європа потребує право компаній, що адаптоване до потреб сучасного суспільства та до еволюції економічного середовища. Корпоративне право ЄС відіграє центральну роль у створенні внутрішнього ринку. Потрібно дослідити можливість врегулювання сьогодишніх проблемних сфер існуючими правовими засобами. Для залучення громадськості та з'ясування потреб усіх зацікавлених сторін Комісія запровадила он-лайн консультацію для збору коментарів.

Дана консультація була запроваджена задля вироблення загальних орієнтирів розвитку корпоративного права Європейського Союзу та для розробки чіткіших ініціатив в даній галузі. Консультація приділила увагу наступним питанням:

1) цілі та завдання корпоративного права Європейського Союзу (Які повинні бути основні цілі корпоративного права ЄС? Чи підходять існуючі норми для вирішення проблем? В яких сферах існує необхідність у подальшому розвитку? Як співвідносяться корпоративне право і корпоративне управління?);

2) кодифікація права компаній ЄС (чи потрібно норми існуючих директив об'єднати в єдиний інструмент правового регулювання, щоб нормативно-правова база стала доступнішою і зручнішою для користувачів?);

3) майбутнє різних форм компаній на внутрішньому ринку ЄС (Які переваги та недоліки різних форм компаній на рівні ЄС? Чи потрібно переглянути існуючі форми компаній? Чи необхідно розглянути додаткові інструменти правового регулювання в цій сфері?);

4) транскордонна мобільність компаній (Що потрібно зробити, щоб полегшити транскордонне переміщення місцезнаходження компанії?

Що робити, якщо компанія розпадається на різні транскордонні компанії? Чи потрібно переглядати законодавство, яким регулюється транскордонне злиття?);

5) питання груп компаній (Група компаній – це компанії під єдиним керівництвом або під єдиним джерелом управління? Чи існує необхідність у регулюванні даної сфери на рівні Європейського Союзу?);

6) фінансовий режим для європейських компаній (Чи потрібно змінити або оновити існуючі мінімальні правові вимоги, що стосуються фінансової діяльності та фінансової підтримки компаній?).

Консультація тривала до 14 травня 2012 року. Свої заходи щодо проаналізованих відповідей Комісія має опублікувати до кінця 2012 року [8].

Результати консультацій з вищезазначених питань будуть використані в аналізі Європейської Комісії про стан та необхідні майбутні проекти в галузі корпоративного права. Європейська комісія підготує план дій, що визначає основні ініціативи, що стосуються законодавства ЄС про компанії та корпоративного управління, які потрібно реалізувати в найближчі роки [9].

Проблема реформування корпоративного права Європейського Союзу стоїть гостро не тільки перед інститутами Союзу. На своєму засіданні в Брюсселі 06-07 березні 2012 року, Виконавчий комітет Європейської конфедерації профспілок (ЄКП) прийняв власну позицію щодо майбутнього європейського корпоративного права.

Профспілки мають неабиякий інтерес в збільшенні демократії на робочих місцях і сталому управлінні з боку ЄС. Фахівці вважають, що найближчі роки будуть важкими для робітників. Нинішня економічна ситуація на внутрішньому ринку призводить до більш частих стратегічних змін у діяльності компаній. Працівники та їх представники, на думку профспілок, повинні бути наділені правом голосу під час прийняття важливих для компаній рішень.

У цій резолюції ЄКП вимагає радикальної зміни підходу в політиці ЄС. Право компаній ЄС на сьогодні приділяє надмірну увагу питанням потреб бізнесу та акціонерів на шкоду інтересам працівників та інших зацікавлених сторін. Реформування має бути спрямоване на побудову послідовної, стійкої і перспективної моделі корпоративного права, а також на розвиток правових інструментів в рамках ЄС по залученню працівників до управління компаніями. З метою досягнення демократичних і соціальних вдосконалень в Європі вкрай важливо, щоб працівники та їхні представники не були виключені з політичного процесу. Відносини між компаніями і суспільством стали

незбалансованими на користь перших. Але компанії повинні служити суспільству, а не навпаки. Це свідчить, що не тільки інститути і органи Європейського Союзу зацікавлені у реформі корпоративного права. Виконавчий комітет Європейської конфедерації профспілок вважає, що належний баланс може бути досягнутий тільки шляхом повного включення профспілок в процес змін [10].

Реформування європейського права компанії в інтересах працівників та інших зацікавлених сторін не буде легким завданням. Але фінансова криза, яка особливо вплинула на робітників, наочно продемонструвала необхідність змін.

Отже, корпоративне право продовжує зазнавати фундаментальних змін в Європі. Всі європейські країни взяли на себе зобов'язання реформувати національне законодавство згідно вимог права ЄС. Однією з особливостей останніх реформ права компаній є ініціативи з підвищення ефективності корпоративного управління. Паралельно з реформою законодавства про компанії були прийняті заходи зі спрощення та зменшення законодавчих вимог для підприємств, зокрема, невеликих і середніх підприємств. Порівняно нові держави-члени пройшли через ще більш фундаментальні реформи для полегшення функціонування сучасної ринкової економіки. Передбачається, що зі збільшенням кількості підприємств з Євросоюзу, що виходять на іноземні ринки, мають зменшитися законодавчі вимоги, що стосуються капіталу таких компаній.

В результаті фінансової кризи і, у зв'язку з призначенням нової Європейської Комісії, в 2010 році, була запущена дискусія про майбутнє законодавства ЄС про компанії і корпоративне управління. На сьогоднішній день стоїть питання, чи буде продовжуватися підвищення конкуренції між національними правовими режимами, або будуть зроблені зусилля для створення правових рамок, в яких працівники та інші зацікавлені сторони матимуть більше «голосів» в управлінні компаніями, і підтримуватиметься стратегія сталого розвитку корпоративного права.

Бібліографічний список

1. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України: монографія / О. Р. Кібенко. – Харків.: Страйд, 2005. – 432 с.
2. Кібенко О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / Кібенко Олена Рувімівна. – Х., 2006. – 526 с.

3. Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union –A Plan to Move Forward: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, COMM (2003) 284 final. – Brussels : Commission of the European Communities, 2003. – 29 p.
4. Кібенко О.Р. Глобальна реформа корпоративного права ЄС // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип. 65. – С. 62 – 71.
5. Conference on European Company Law: The way forward [Електронний ресурс] / European Commission, 16–17.05.2011. – Brussels. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/conference201105/programme_en.pdf
6. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union. – Brussels, 15 April 2008.
7. Report of the Reflection Group on the Future of European Company Law, 5 April 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf
8. European Company Law: what way forward?: Press release of the Consultation on the future of European Company Law, 20.02.2012 [Електронний ресурс] / European Commission. – Brussels. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-149_en.htm?locale=en
9. The Future of European Company Law / Summary of Responses to the Public Consultation. – Brussels: Directorate General Internal Market and Services of the European Commission, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2012/companylaw/feedback_statement_en.pdf
10. The Future of European Company Law: towards sustainable governance : Resolution. – Brussels: Executive Committee of the European Trade Union Confederation, 6-7 March, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etuc.org/IMG/pdf/Resolution_European_Company_Law_March_2012_EN.pdf

В данной статье рассматривается процесс реформирования права компаний Европейского Союза с целью создания лучших общих условий для функционирования компаний по всей территории ЕС. Речь идет о усовершенствовании и модернизации корпоративного права Европейского Союза, анализируются причины, предпосылки и направления реформирования.

The article deals with the process of the modernisation of the European Union company law aimed at creating more efficient common features for functioning of companies all over the EU. It turns to improvement and modernization of the European Union company law, analyses causes, prerequisites and areas of reformation.

Стаття надійшла до редколегії 05.12.2013